

A Sociological Look at the Socio-Political Victims of the Decisions and Goals of Political Rulers from the Perspective of Jurisprudence and Restorative Justice

نگاهی جامعه‌شناختی به «بزه‌دیدگان سیاسی اجتماعی» تصمیمات و اهداف حکمرانان سیاسی از منظر فقهی و عدالت ترمیمی

Sayed Mohammadreza Mousavifard
Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Semnan Branch, Semnan, Iran (Corresponding Author)

سید محمدرضا موسوی فرد
استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول)

mousavifard136394@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-8735-9363>

Hossien Norozian
Master of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Semnan Branch, Semnan, Iran

حسین نوروزیان
کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران
hoseinnorozian8644@gmail.com

Mahmud CHatri
Master of Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Semnan Branch, Semnan, Iran

محمود چتری
کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران
mahmoudch213@gmail.com

Abstract

By developing the concept of victim; Divides victimology into a criminal case that only considers victims of criminal offenses and general victimology that deals with all victims (victims) such as victims of accidents, victims of society, victims of government and related institutions. Here, in line with this division, we seek to discuss the political and social victims of the political decisions of political rulers. And the documents are: based on the capacity to address the current situation, the socio-political crime resulting from the decisions of political leaders from the jurisprudential point of view and the teachings of restorative justice can be observed and compensated or not? It seems that with regard to issues such as "the existence of a conflict of interest in philosophy, the emergence of real victims, immediate and sometimes unsystematic political decisions, the lack of real meritocracy in some political leaders, the need to reconsider some corrupt rails, Expert and intellectual theories due to political bias, lack of good governance components of political managers, etc.

Keywords: Restorative Justice, Islamic Jurisprudence, Sociological, Political, Social.

چکیده

با توسعه مفهوم بزه‌دیده؛ بزه‌دیده‌شناسی را به کیفری که فقط بزه‌دیدگان جرایم کیفری را مدنظر قرار دارد و بزه‌دیده‌شناسی عمومی که به تمامی بزه‌دیدگان (آسیب‌دیدگان) مانند بزه‌دیدگان حوادث، بزه‌دیدگان جامعه، بزه‌دیدگان دولت و نهادهای وابسته می‌پردازد تقسیم کرده است. این جا در راستای این تقسیم بندی در پی این مسئله هستیم که بزه‌دیدگان سیاسی و اجتماعی ناشی از تصمیمات سیاسی حکمرانان سیاسی را مورد بحث و بررسی قرار دهیم. سؤالی که در پی آن هستیم با روش توصیفی-تحلیلی از طریق گردآوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای و استادی این است؛ بر اساس ظرفیت‌های رسیدگی به وضع موجود بزه‌دیده گان سیاسی اجتماعی ناشی از تصمیمات رهبران سیاسی از منظر فقهی و آموزه‌های عدالت ترمیمی قابل رصد و جبران خسارت هستند یا خیر؟ به نظر می‌رسد با توجه به مسائلی همچون «وجود تعارض منافع فلسفه به وجود آمدن قربانیان حقیقی، تصمیمات آتی و غیرسیستماتیک گاهی سیاسی، عدم شایسته سالاری واقعی در برخی مدیران سیاسی، لزوم تجدیدنظر در برخی ریل گذاری‌های مفسده انگیز، عدم توجه به نظریات کارشناسی و فکری به دلیل جبهه گیری سیاسی، عدم وجود مؤلفه‌های حکمرانی خوب مدیران سیاسی و...» از نظر قاعده فقهی لازم‌ر و لایضرار این بحث قابل رصد و پیگیری از سوی بزه‌دیده و حکومت اسلامی است.

واژگان کلیدی: عدالت ترمیمی، فقه اسلامی، جامعه‌شناختی، سیاسی، اجتماعی.

ارجاع:

موسوی فرد، سید محمدرضا؛ نوروزیان، حسین؛ چتری، محمود؛ (۱۴۰۱)، نگاهی جامعه‌شناختی به «بزه‌دیدگان سیاسی اجتماعی» تصمیمات و اهداف حکمرانان سیاسی از منظر فقهی و عدالت ترمیمی، تمدن حقوقی، شماره ۱۱.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

بزه‌دیدگی‌شناسی از مباحث مطرح شده در حقوق جزا و شاخه‌ای از جرم‌شناسی است. مسائل مربوط به بزه‌دیدگی را می‌توان به: شخصیت بزه‌دیدگی، ویژگی‌های زیست‌شناختی، روان‌شناختی و اخلاقی او، مشخصه‌های اجتماعی فرهنگی او و روابط او با مجرم اشاره کرد. بزه‌دیدگی‌شناسی ثانویه در اثر تحول و توسعه بزه‌دیدگی‌شناسی اولیه به وجود آمده است که دغدغه آن، بهتر ساختن سرنوشت بزه‌دیدگی با ارائه کمک، حمایت‌های مادی، معنوی و جبران خسارت‌های وی می‌باشد. بزه‌دیدگی در حقوق کیفری با عناوینی چون مجنی علیه و یا شاکی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته و در متون فقهی نیز به زیان دیده از جرم، به طور کلی، مجنی علیه اطلاق می‌شود. از طرف دیگر بعدها با توسعه مفهوم بزه‌دیدگی؛ بزه‌دیدگی‌شناسی را به کیفری که فقط بزه‌دیدگان جرایم کیفری را مدنظر قرار دارد و بزه‌دیدگی‌شناسی عمومی که به تمامی بزه‌دیدگان (آسیب دیدگان) مانند بزه‌دیدگان حوادث، بزه‌دیدگان جامعه، بزه‌دیدگان دولت و نهادهای وابسته می‌پردازد تقسیم کرده است. در این جا در راستای این تقسیم بندی در پی این مسئله هستیم که به بزه‌دیدگان سیاسی و اجتماعی ناشی از تصمیمات سیاسی حکمرانان سیاسی پردازیم که به نوعی با تصمیمات محیرالعقول اقدامات بحث برانگیزی را رقم می‌زنند که بر اساس ظرفیت‌های فقهی و عدالت ترمیمی به این مسائل پاسخ مستند و مستدلی را ارائه دهیم. سوالی که در این پژوهش دنبال یافتیم و در پی پاسخی برای آن هستیم این مسئله است؛ علی‌الاصول بزه‌دیدگی گاه سیاسی اجتماعی ناشی از تصمیمات رهبران سیاسی از منظر فقهی و آموزه‌های عدالت ترمیمی قابل رصد و جبران خسارت هستند یا خیر؟ با در

نظر گرفتن این مسائل مختلف پاسخ مثبت است چنین ظرفیتی وجود دارد که در ادامه مستند و مستدل به اثبات آن خواهیم پرداخت. با روش توصیفی-تحلیلی از طریق گردآوری مطالب به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی سعی در شرح و تفسیر موضوع حاضر داریم.

۱- رهیافت نظری پژوهش

مطالعه در مورد تئوری آشوب^۱ در حقیقت از سال ۱۹۶۵ توسط دانشمندی به نام «ادوارد لورنز» از مطالعات هواشناسی شروع شد. این نظریه سپس در حیطه تمام علوم و مباحث تجربی، ریاضی، رفتاری، مدیریتی و اجتماعی وارد شده و اساس تغییرات بنیادی در علوم به ویژه هواشناسی، نجوم، مکانیک، فیزیک، ریاضی، زیست‌شناسی، اقتصاد و مدیریت را فراهم آورده است. تئوری آشوب، سامانه‌های دینامیکی بسیار پیچیده‌ای مانند اتمسفر زمین، جمعیت حیوانات، جریان مایعات، تپش قلب انسان، فرآیندهای زمین‌شناسی و... را مورد بررسی قرار می‌دهد و انگاره اصلی و کلیدی آن این است که «در هر بی‌نظمی، نظمی نهفته است». به این معنا که نباید نظم را تنها در یک مقیاس جستجو کرد، پدیده‌ای که در مقیاس محلی، کاملاً تصادفی و غیرقابل پیش‌بینی به نظر می‌رسد چه بسا در مقیاس بزرگ‌تر، کاملاً پایا و قابل پیش‌بینی باشد. این تئوری به طور اخص ادعا دارد که هیچ چیز در این جهان تصادفی نیست و بی‌نظمی و غیرقابل پیش‌بینی^۲ بودن ظاهری امور حاصل و نتیجه طبیعی تفکر قطعی‌گرا و اثباتی‌ماست. تئوری آشوب را می‌توان پارادایمی جدید دانست که کاربردهای زیادی برای هر علمی در پی داشته است. رفتار هرج و مرج^۳ در بسیاری از سیستم‌های طبیعی وجود دارد (Ivancevic and others, 2008).^۴

اگر بخواهیم ویژگی‌های تصمیمات آنی،^۵ غیرکارشناسی، شعاری، احساسی و سیاسی را در قالب نظریه آشوب مورد شرح و تفسیر قرار دهیم باید گفت: پیچیدگی، عدم قطعیت، نایقینی، بی‌نظمی و تلاطم

1- Chaos Theor

2- Irregularity and Unpredictability

3- Chaotic Behavior

۴- جهت مطالعه بیشتر در این خصوص توصیه می‌شود نگاه کنید به منابع ذیل:

Bishop, Robert, 2017, Chaos, in Zalta, Edward N. (ed.) , The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Metaphysics Research Lab, Stanford University.

Lorenz, Edward N, 1963, Deterministic non-periodic flow, Journal of the Atmospheric Sciences. 20 (2). Bibcode: 1963JAAtS... 20.. 130L. doi: 10. 1175/1520.

5- Instant Decisions

6- Non-Expert Decisions and Slogans

از ویژگی‌های پدیده‌هایی است که امروزه محل توجه و عنایت بسیار قرار گرفته است. نظریه آشوب یا بی‌نظمی یا به عبارتی، نظریه نظم غایی^۷، ما را در بررسی و مطالعه سامانه‌های پیچیده یاری می‌دهد و با در نظر داشتن اصول قطعیت و احتمال، با هم، راه‌حل واقع بینانه‌ای برای مسائل امروز فراهم می‌آورد.

تأثیرات عمده‌ای که نظریه آشوب بر تصمیم‌گیری برجای می‌گذارد، به شرح زیر است: در دنیای متلاطم و آشوب زدهٔ امروزی باید به جای تمرکز بر تصمیم‌گیری بلندمدت، تصمیم‌گیری کوتاه مدت و انعطاف پذیر را مدنظر قرار داد؛ برنامه‌ریزی اقتضایی و انعطاف پذیر به عنوان بخشی از فرآیند تصمیم‌گیری هر سازمان باید اهمیت زیادی به خود گیرد؛ باید به رویکردهای شهودی و ابتکاری نسبت به تصمیم‌گیری عقلایی^۸ اهمیت بیشتری داده شود؛ ایجاد ساختارها و نظام‌های موقتی از اهمیت بیشتری برخوردار شود؛ اصلاح فرهنگ‌های سازمان‌ها برای جذب ارزش‌ها و معیارهای جدید و متناسب با جهان پر از آشوب باید مدنظر قرار گیرد؛ باید درون آشوب و بی‌نظمی دنبال نظم بود. این رفتار را می‌توان از طریق تجزیه و تحلیل یک مدل ریاضی آشفته، یا از طریق تکنیک‌های تحلیلی^۹ مانند نمودارهای عود و نقشه‌های پوانکاره مطالعه کرد.

نظریه آشوب در رشته‌های مختلف کاربرد دارد (Bishop, 2017). به عنوان مثال می‌توان مدعی شد در علوم مانند جامعه‌شناسی، علوم محیطی، علوم کامپیوتر، مهندسی، اقتصاد، سیاست و... می‌توان از آن بهره گرفت^{۱۰} (Weinberger, 2019). تئوری آشوب^{۱۱} مدعی نیست که سازمان‌ها دارای حالتی بی‌نظم بوده و خارج از کنترل هستند، بلکه ادعا دارد که آن چه در یک سطح، آشوب زده به نظر می‌آید واقعاً در سطح بالاتر دارای وزن و قافیه یا الگومند است؛ و بهترین راه برای غلبه بر مسائل موقتی و سیارگونه در سطوح پایین‌تر سازمان آن است که به نزدیک‌ترین افراد به عمل، اختیار عمل واگذار شود که هر آن چه در شرایط خاص ضروری می‌بینند، انجام دهند. به هر حال، تغییر چیزی است که زندگی را جذاب می‌کند.

۷- از منظر ایدئولوژیکی در نظام سیاسی اگر بخواهیم این نظریه را تشریح کنیم چنین باید گفت: جهان نمایانگر یک نظم غایی است. در نتیجه این نظم باید از ناظم عاقلی نشأت گرفته باشد. به عبارت دیگر جهان خلقت و بسیاری از اجزاء آن مجموعه‌ای طراحی شده به نظر می‌رسند و بهترین احتمال توجیه این مجموعه، فرض وجود خداست.

8- Rational Decision Making

9- Analytical Techniques

۱۰- برای مطالعه تکمیلی در خصوص این رویکرد که در خصوص کوید ۱۹ نیز کاربرد داشته است مراجعه شود به:

Piotrowski, Chris. Covid-19 Pandemic and Chaos Theory: Applications based on a Bibliometric Analysis. researchgate. net.

11- Chaos Theory

چیزی است که تفکر و اندیشه را ضروری می‌سازد؛ و امری است اجتناب ناپذیر. در عین حال، این واقعیت، توانایی انسانی برای مدیریت تغییر^{۱۲} را نادیده نمی‌گیرد. نظریه آشوب راهی است برای برخورد با این پویایی‌ها است. آشوب نامی است که اغلب به یک دینامیک غیرخطی اطلاق می‌شود. این عبارت برای توضیح رفتار پیچیده^{۱۳} سیستم‌های اصطلاحاً ساده، خطی و خوش‌رفتار به کار می‌رود. رفتار آشوبی نامنظم و اغلب تصادفی به نظر می‌رسد و مشابه رفتار سیستمی است که شدیداً تحت تأثیر نویز خارجی تصادفی قرار گرفته است. تعریف ریاضی آشوب، رفتار طولانی مدت غیرقابل پیش‌بینی در یک سیستم دینامیکی قطعی به دلیل حساسیت به شرایط اولیه است (معمولاً به نام اثر پروانه‌ای شناخته می‌شود).

۲- مفهوم‌شناسی بزه‌دیده اجتماعی-سیاسی

بزه‌دیده‌شناسی مطالعه بزه دیدگی است، از جمله تأثیرات روانی بر قربانیان، روابط بین قربانیان و مجرمان، تعاملات بین قربانیان و ارتباطات بین قربانیان و سایرین. گروه‌ها و نهادهای اجتماعی مانند رسانه‌ها، مشاغل و جنبش‌های اجتماعی (Karmen: 2003). در جرم‌شناسی قربانی جرم فردی قابل شناسایی است که به طور فردی و مستقیم توسط مرتکب آسیب دیده است، یا از سوی حاکمیت از طرف کل جامعه. با این حال، ممکن است همیشه این طور نباشد، مانند قربانیان جرایم یقه سفید که ممکن است به وضوح قابل شناسایی یا ارتباط مستقیم با جنایت علیه یک فرد خاص نباشند. قربانیان جرایم یقه سفید اغلب با ساختار اجتماعی این مفهوم از موقعیت خود به عنوان قربانی محروم می‌شوند.

تئوری محیطی^{۱۴} معتقد است که مکان و زمینه جرم، قربانی جرم و عامل آن را در کنار هم قرار می‌دهد. نظریه‌ای در این خصوص وجود دارد که نوعاً به سزاگرا بودن شهروندان و کنترل کیفیت زندگی آن‌ها به نوعی اشاره دارد که در آن آمده است: بر این باوراند که مردم آنچه را که سزاوارشان هستند و سزاوار آن چیزی هستند که به دست می‌آورند، هستند که اولین بار توسط «ملوین لرنر» نظریه پردازی شد (Miller, 1977, 1030). نسبت دادن ناکامی‌ها به علل گرایشی به جای علل موقعیتی که تغییرناپذیر و

12- Change Management

13- Complex Behavior

۱۴- جهت مطالعه تکمیلی در خصوص تأثیر محیط بر بزه‌دیده‌شناسی به منابع ذیل رجوع شود:

Donovan, G. H. ; Prestemon, J. P, 2010, The Effect of Trees on Crime in Portland, Oregon, Environment and Behavior.

Messenger, Stephen, 2010, Big Trees May Make Communities Safer, Says Study, Archived from the original on July 25.

غیرقابل کنترل هستند، نیاز ما به این باور را که دنیا منصفانه است و کنترل زندگی خود را در دست داریم، برآورده می‌کند. ما برای دیدن دنیایی عادلانه انگیزه داریم زیرا این امر تهدیدات درک شده ما را کاهش می‌دهد (Burger, 1981, 496).

البته با توجه به تفاسیر ذیل به یک مفهوم نوین در پژوهش می‌رسیم که می‌تواند در قالب بزه‌دیده‌شناسی مورد بحث و بررسی قرار گیرد. این همان مفهوم بزه‌دیده سیاسی-اجتماعی است که در نتیجه تصمیمات و اقدامات دولتمردان که با تأکید بر مؤلفه‌های حکمرانی بد به نوعی مورد تعرض قرار گرفته‌اند. البته تعرضی که در اینجا است می‌تواند از نوع مجرمانه باشد یا غیرمجرمانه، بالمباشره باشد یا غیرمستقیم. البته نکته جالبی که اینجا است این است که در مقوله بزه‌دیده سیاسی-اجتماعی ناشی از عملکرد دولت متهم و مجرمی که در مظان اتهام است، دولت و حاکمیت است که باید توجه بیشتری به بزه‌دیده گانش داشته باشد.

۳- وجود تعارض منافع فلسفه به وجود آمدن قربانیان حقیقی

تضاد منافع^{۱۵} وضعیتی است که در آن یک شخص یا سازمان درگیر منافع چندگانه، مالی یا غیر آن است و خدمت به یک منفعت می‌تواند شامل کار علیه دیگری باشد. به طور معمول، این به موقعیت‌هایی مربوط می‌شود که در آن منافع شخصی^{۱۶} یک فرد یا سازمان ممکن است بر وظیفه‌ای که برای تصمیم‌گیری به نفع شخص ثالث بر عهده دارد تأثیر منفی بگذارد. «منافع» تعهد، وظیفه یا هدفی است که با یک نقش یا عملکرد اجتماعی خاص مرتبط است (Komesaroff, 2019, 574). طبق تعریف، «تعارض منافع» زمانی رخ می‌دهد که در یک زمینه تصمیم‌گیری خاص، یک فرد در معرض دو منفعت همزیستی^{۱۷} قرار گیرد که در تضاد مستقیم با یکدیگر هستند. چنین موضوعی از این جهت اهمیت دارد که تحت چنین شرایطی فرآیند تصمیم‌گیری می‌تواند مختل شود یا به گونه‌ای به خطر بیفتد که بر یکپارچگی یا قابلیت اطمینان نتایج تأثیر بگذارد. یک تعریف پرکاربرد این است: «تضاد منافع مجموعه‌ای از شرایط است که این خطر را ایجاد می‌کند که قضاوت حرفه‌ای یا اقدامات مربوط به یک منفعت اولیه به طور ناروا تحت تأثیر یک منفعت ثانویه^{۱۸} قرار گیرد» (Field and other, 2009).

15- COI

16- Personal Interests

17- The Benefit of Coexistence

18- Secondary Benefit

تضاد منافع در تجارت معمولاً به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن منافع شخصی یک فرد با منافع حرفه‌ای مدیران کارفرما یا شرکتی که در آن سرمایه‌گذاری شده است در تضاد است. تضاد منافع زمانی به وجود می‌آید که یک شخص منافع شخصی را به جای وظایف سازمانی که در آن ذینفع است انتخاب می‌کند یا به نحوی از موقعیت خود برای منافع شخصی سوءاستفاده می‌کند. این امر زمانی می‌تواند به عنوان یک رویکرد کاملاً متعارض باشد که منافع سیاستمداران^{۱۹} به عنوان منافع اولی اولویت بر خدمت به مردم داشته باشد. در این صورت باید گفت: قطعاً تصمیماتی که از سوی آنان اتخاذ می‌گردد بر اساس اولویت مربوطه خواهد بود نه این که هدف خدمت به مردم در راستای منافع آن‌ها باشد. این در حالی است که قوانین متعارض منافع در کشورهای مختلف^{۲۰} طوری طراحی شده است که بر اساس قانون مردم باید در اولویت اصلی دولت و حاکمیت باشند نه به عنوان قربانیان حقیقی تضاد و تعارض منافع. این همان امری است که به تعارض منفعت سیاسیون و وابستگان بدان‌ها تعبیر می‌شود و این جا لازم و ضروری است که با قانونگذاری و از آن مهم‌تر اجرای صحیح قانون ضمن مدیریت این تعارض منافع مردم از حالت قربانیان اصلی حقیقی^{۲۱} تعارض منافع بیرون بیایند و به عنوان اولویت اصلی برای حاکمیت باشند. البته تأکید می‌شود اولویت عملی باشد چرا که اولویت شعاری همیشه بوده و خواهد بود.

۴- تصمیمات آنی، غیرسیستماتیک و گاهی سیاسی

امروزه یکی از مسائلی که در حاکمیت‌ها نه تنها در سطح ایران بلکه تمام دنیا به عنوان یک معضل سیاسی، جامعه‌شناختی و حتی اجتماعی مطرح است تصمیمات سیاسی^{۲۲} کلانی است که در سطح کلان سیاسی^{۲۳} به صورت آنی و گهگاه غیرسیستماتیک اتخاذ می‌گردد که به نوعی تمامی جامعه را با توجه به جایگاه دولت و حاکمیت درگیر خود می‌کند، آثار و تبعات سوئی را به دنبال دارد که در ایران نیز شواهد بسیاری در این خصوص وجود دارد که نمونه خلق الساعه و بسیار جنجالی آن در خصوص قضیه بنزین در آبان ماه ۱۳۹۸ بود که توسط دولت وقت اجرا گردید. این جا صحبت ما در خصوص اصل تصمیم موصوف نیست

19- The Interests of Politicians

20- Conflict of Interest in Different Countries

21- The Real Victims

22- Political Decisions

23- Macro-Political Level

بیشتر در خصوص نحوه اجرای آن است^{۲۴} که حتی بیشتر مسئولین امر نیز به نحوی تلویحاً بدین قضیه اعتراف کردند: رئیس وقت کمیسیون امنیت ملی در دوره دهم مجلس با ارائه آماری از خسارات جانی و مالی حوادث آبان ۱۳۹۸، تعداد کشته‌های این حوادث را ۲۳۰ نفر اعلام کرد. ذوالنور اعلام کرد: ۴۹۷ مرکز دولتی و بخش خصوصی مورد خسارت جدی قرار گرفت، ۴۲۲ خودرو مردم آسیب جدی دیدند و سوختند، ۲۳۰ خودرو دولتی و عمومی آسیب دیدند و به ۵۶۹ خودرو و موتور نیروهای امنیتی و انتظامی آسیب زدند. ۹۹۱ بانک یا تخریب شد یا آتش زدند، ۱۲۳ مرکز سوخت تخریب شد. وی همچنین اظهار کرد: هفت درصد در درگیری‌های مستقیم مسلحانه^{۲۵} با نیروهای انتظامی جان باختند و شانزده درصد در حمله به مراکز نظامی و انتظامی در حالی که مجهز به انواع سلاح‌های سرد و گرم بودند، جان خود را از دست دادند. سی و یک درصد در حمله به مراکز عمومی مثل فروشگاه‌ها، پمپ بنزین‌ها، بانک‌ها و مساجد جان باختند و بیست درصد از جان باختگان در قالب نیروهای تأمین‌کننده امنیت و نظم که شامل بسیج و نیروهای مردمی می‌شوند بوده‌اند و بیست و شش درصد اعتراضات حضور داشتند.^{۲۶}

این در حالی است که رئیس جمهور سابق نیز در ۲۲ مهر ۱۳۹۸ درباره احتمال افزایش قیمت حامل‌های انرژی و سوخت گفت: «دنبال گرانی ناگهانی بنزین نیستیم. درباره مسائل سوخت و حامل‌های

۲۴- نیمه‌شب جمعه ۲۴ آبان ماه ۱۳۹۸ بود که خبر افزایش ناگهانی قیمت بنزین در سراسر کشور پیچید و بسیاری از مردم بهت‌زده ایران قبل از اطلاع‌رسانی و اعلام رسمی دولت وقت با حضور در پمپ‌بنزین‌ها تازه متوجه شدند که قیمت بنزین به ناگهان سه برابر شده است. با توجه به اهمیت قیمت بنزین در سبد خانوار و تأثیر آن بر سایر شاخص‌های اقتصادی کشور، این تصمیم ناگهانی آغازگر اعتراضات در برخی نقاط کشور، به خصوص حاشیه شهرها بود. باید توجه داشت که ماجرای آبان ماه ۱۳۹۸ از دو جنبه «تصمیم افزایش قیمت بنزین» و «شیوه اجرا و اعمال افزایش قیمت» قابل بررسی است که در هر دو بعد اشتباهات فاحشی صورت گرفت. البته دولت وقت به صراحت توپ را به زمین جلسه سران قوا انداخت که بعدها توسط ستاد مردمی آن زمان حجه الاسلام و المسلمین رئیسی بدین کیفیت تکذیب شد: «اولاً اصل تصمیم در خصوص گرانی بنزین، زمان و نحوه اجرای آن در دولت اتخاذ شده است و این موضوع برخلاف ادعای مطرح شده در اطلاعیه دولت در یکی از جلسات هماهنگی سران قوا صرفاً از جنبه «اطلاع‌رسانی» مطرح می‌شود و نه از جنبه «تصویب». ثانیاً صرفاً نحوه هزینه‌کرد درآمدهای ناشی از افزایش قیمت بنزین در جلسه شورای سران تصویب می‌شود نه زمان و چگونگی اجرای آن». دسترسی به

اصل خبر نگاه کنید به: <http://fna.ir/4wm5y>

25- Direct Armed Conflicts

۲۶- جهت دسترسی به اصل خبر نگاه کنید به:

<https://www.isna.ir/news/99031207389/>

انرژی آنچه امروز با آن روبه‌رو هستیم مسیری عادلانه و مناسب نیست و نیازمند فکر است.» این تعارضات در صورتی است که وزیر وقت کشور در ۵ آذر ۱۳۹۸ در یک برنامه تلویزیونی عنوان کرد که طرح افزایش قیمت بنزین از چند ماه قبل از آبان ۱۳۹۸ در دستور کار قرار گرفته بود. تصریح داشتند «چند ماه پیش قرار بود این طرح را در یک شب جمعه اجرا کنیم که موضوع روز چهارشنبه لو رفت. توسط یک خبرگزاری به نقل از یکی از مسئولان این خبر در کشور پخش و صف چند کیلومتری در جایگاه‌های سوخت ایجاد شد. ۳۱ شهریور ماه ۱۳۹۸ بیژن زنگنه، وزیر وقت نفت در حاشیه آئین گشایش رسمی سیزدهمین نمایشگاه ایران پلاست، درباره قیمت بنزین به آگاهی می‌رساند، وزیر نفت درباره تصمیم شورای عالی هماهنگی اقتصادی درباره افزایش قیمت حامل‌های انرژی به وزارت نفت اظهار کرد: «هنوز تصمیمی نهایی نشده است».^{۲۷} ادعا شد مصوبه و تصمیم سران قوا است.^{۲۸} حال اگر بخواهیم مؤلفه‌های امنیتی و غیرو را لحاظ کنیم این کار با کدام عقل سلیم در این سطح می‌تواند به صورت مخفیانه و خلق الساعه صورت گیرد. نه تنها محاسبات در این خصوص اشتباه بوده است، بلکه باعث بروز جرائم فراوانی علیه امنیت داخلی ایران شد.

۱۳۵۵۹۳ / ۱
 شماره
 تاریخ ۳۹۸/۱۰/۲۲

 جمهوری اسلامی ایران
 رئیس‌جمهور
 تصویب نام‌محبت وزیران
 بسمه تعالی
 «با صلوات بر محمد و آل محمد»

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی - سازمان برنامه و بودجه کشور

هیئت وزیران در جلسه ۱۳۹۸/۱۰/۱۵ به پیشنهاد وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و در اجرای مصوبه چهل و ششمین شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران سه قوه مورخ ۱۳۹۸/۶/۳۰ در خصوص نحوه بازتوزیع منابع حاصل از افزایش قیمت بنزین بین خانوارهای مشمول، آیین‌نامه نحوه شناسایی خانوارهای مشمول دریافت کمک حمایت معیشتی را به شرح زیر تصویب کرد:

یکی دیگر از تصمیمات که موجب بزه دیدگی اجتماعی ناشی از اقدامات دولت نسبت به بسیاری از مردم شد مسئله بورس بود که به اعتقاد کارشناسان امر ریزش بورس نتیجه اقدامات ناسنجیده دولت دوازدهم بوده است؛^{۲۹} به عنوان مثال سال ۱۳۹۹ پر بود از سورپرایزهای ناخواسته که با وضع و لغو قوانین درست و اشتباه توسط

27- <http://fna.ir/4wm5y>

28- khabaronline.ir/news/132368 www.eghtesadonline.com/n/2hFN

۲۹- عضو سابق شورای عالی بورس تشریح کرد: زمینه‌سازی ریزش بورس با تصمیمات اشتباه «همتای» در دولت دوازدهم. قابل دسترسی در: irna.ir/xjHggZ

نهادهای مرتبط و نامرتبط با بازار سرمایه همراه بود. دولتی که می‌توانست با تمرکز بر مالیات و درآمدهایی که در حیطه مسئولیت و حق خودش بود از بازار پررونق بورس استفاده کند به سهم خودش قانع نشد و با دخالت‌های مستقیم و غیرمستقیم بر بازار سهام تأثیر منفی گذاشت. در سال ۱۳۹۹ شاهد تقابل وزرا بر سر سهم‌های مختلف از جمله سهام عدالت، سهام دارا و پالایش بودیم و از طرفی اظهارنظرهای غیرکارشناسانه در رابطه با نحوه تزیق سرمایه و نحوه حمایت دولت از بازار سرمایه اثر مخربی بر بازار سهام برجای گذاشت. همچنین نرخ گذاری‌های دستوری مختلف از جمله فولاد، برق و خوراک پالایشی‌ها و تعرفه‌های مختلف، بازار سرمایه را خدشه‌دار کرد.^{۳۰} بالاخره اعتراف وزیر اقتصاد دولت دوازدهم مهر تأییدی بر این سیاست‌های نابجا بود: اعتراف دولت به جبران کسری بودجه از مداخله در بورس! فرهاد دژپسند پس از ماه‌ها سکوت گفت: در شش ماه گذشته، توانسته‌ایم جبران کسری منابع خود را از محل فروش اوراق و واگذاری سهام شرکت‌های دولتی جبران کنیم.^{۳۱} بالاخره نماینده متقاضیان تحقیق و تفحص از سازمان بورس و اوراق بهادار گفت: پیش از یک هزار و پانصد میلیارد تومان از سرمایه مردم در بورس ذوب و نابود شد. وی در ادامه دستکاری دولت در شاخص بورس، عدم اجازه ورود شرکت‌هایی که همه مراحل را طی کرده‌اند به بورس و ورود شرکت‌های کاغذی به بورس را از دلایل تقاضای تحقیق و تفحص عنوان کرد و گفت: شرکتی که کل سرمایه‌اش دویست میلیارد تومان بود را طی سه ماه آن را وارد بورس کردند که تمام مراحل را طی نکرده و نهایتاً بخشی از سرمایه این شرکت دویست میلیارد تومانی را به سه هزار و دویست میلیارد تومان فروخته‌اند در حالی که این شرکت حتی دفتر مرکزی ندارد.^{۳۲}

بحث بعدی مدیریت واکسن کرونا بود که مستقیماً با سلامت مردم در دوران کرونا ارتباط داشت. در دولت دوازدهم علت عدم واردات فراگیر واکسن چنین مطرح شد؛ به طور نمونه علی ربیعی، سخنگوی دولت درباره چرایی خرید و واردات ناکافی واکسن کرونا مدعی شده بود: در مورد انتقال پول بنابر قوانین تحریم و قواعد FATF چندین مرحله انتقال پول با مشکل مواجه شد و با موانعی روبه‌رو بودیم؛ به‌طور کلی نپیوستن به FATF آثار خود را نشان خواهد داد!! به یکباره واردات واکسن با توجه به آمار وارداتی و رسمی کمرگ ایران که در نمودار ذیل می‌بینید رشد کرد FATF و امثالهم مانع نبود^{۳۳}، الله اعلم:

30- poolnews. ir/001SXM

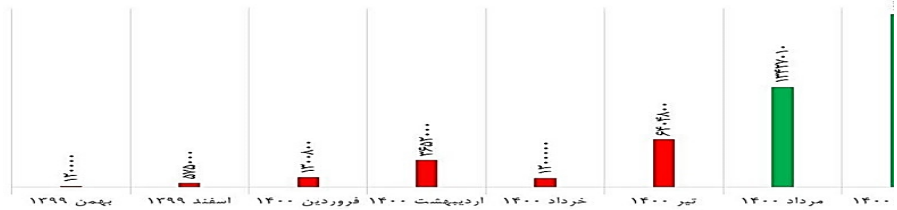
31- snn. ir/003gwr

32- <https://www.eghtesadonline.com/n/2tUR>33- <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1400/06/22/2570921>

اکسن های وارداتی - ۱۵ بهمن ماه ۱۳۹۹ لغایت ۲۱ شهریور ۱۴۰۰

م: مهرداد جمال ارونقی - معاون فنی و امور گمرکی گمرک جمهوری اسلامی ایران

آمار واکسن به دوز

چنین تصمیم‌گیری‌هایی در سطح مدیریت آن هم مدیریت کلان سیاسی^{۳۴} و دولتی یک سری مؤلفه‌های علمی و منطقی دارد که متأسفانه در تصمیمات جاریه در آن زمان برخی دیگر از اوقات شاهد چنین تدبیری در شعار صرف تدبیر نبودیم. تصمیم‌گیری به عنوان جوهره اصلی فعالیت‌های مدیران در تمامی وظایف آن‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. مدیران سبک تصمیم‌گیری خود را با توجه به عوامل مختلف فردی، سازمانی و محیطی انتخاب می‌کنند، نتایج نشان می‌دهند بین سبک‌های تصمیم‌گیری عقلایی^{۳۵} و شهودی رابطه معنی‌دار منفی، بین سبک تصمیم‌گیری عقلایی و سبک تصمیم‌گیری اجتنابی و بین سبک تصمیم‌گیری شهودی و سبک تصمیم‌گیری آنی رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد. همچنین بین سبک تصمیم‌گیری اجتنابی و هر یک از سبک‌های تصمیم‌گیری وابستگی و آنی در این بررسی رابطه معنی‌دار منفی به دست آمد (هادی زاده و طهرانی، ۱۳۸۷، ۱۲۳). ارائه دلایل، برداشت‌های رویه‌ای و ماهوی از حاکمیت قانون را تأیید می‌کند. ارائه دلایل، لازمه برداشت رویه‌ای از حاکمیت قانون است، زیرا این برداشت مستلزم آن است که اقدامات دولت به روشی پیش‌بینی‌پذیر و منسجم انجام و با دلایل موجه شود. همچنین، ارائه دلایل از برداشت ماهوی حاکمیت قانون^{۳۶} حمایت می‌کند. هدف اصلی برداشت‌های ماهوی حاکمیت قانون تضمین نتایج عادلانه است. الزام تصمیم‌گیران به بیان دلایل، موجب تضمین رفتار عادلانه با شهروندان می‌شود. همچنین چهارچوب‌های نظری در خصوص حاکمیت قانون باید نسبت به قبل، توجه بیشتری به الزام به ارائه دلایل به منظور تحقق ارزیابی بافتمند از حاکمیت قانون داشته باشند (رضایی و خسروی، ۱۳۹۷، ۶۵).

34- Macro-Political Management

35- Rational Decision Making

36- Rule of Law

۵- عدم شایسته سالاری واقعی در برخی مدیران سیاسی

نخبه‌گرایی این باور یا تصور است که افرادی که نخبگان را تشکیل می‌دهند گروهی منتخب از مردم که دارای کیفیت ذاتی، هوش بالا، ثروت، قدرت، شهرت، مهارت‌های خاص یا تجربه هستند، احتمال بیشتری دارد که برای جامعه به عنوان یک جامعه سازنده باشند. بنابراین سزاوار نفوذ یا اقتدار بیشتر از دیگران است می‌تواند در قالب حاکمیت متبلور شود. اصطلاح نخبه‌گرایی ممکن است برای توصیف وضعیتی استفاده شود که در آن قدرت در دستان تعداد محدودی از مردم متمرکز است. از ویژگی‌های اساسی این نظریه متمرکز بودن قدرت، یکپارچه بودن نخبگان^{۳۷}، متنوع بودن و ناتوانی غیرنخبگان^{۳۸}، یکپارچه شدن منافع نخبگان به دلیل پیشینه‌ها و موقعیت‌های مشترک^{۳۹} و مشخصه تعیین‌کننده قدرت، اشاره کرد (Shannon, 2011).

نظریه کثرت‌گرایی^{۴۰} (بیش از یک سیستم قدرت) مخالف است، سستی که بر این نکته تأکید می‌کند که چگونه گروه‌ها و منافع اجتماعی^{۴۱} عمده بر اشکال مختلف نمایندگی در مجموعه‌های قدرتمندتر حاکمان تأثیر می‌گذارند که به نتایج سیاسی شایسته‌ای که منعکس‌کننده نیازهای جمعی است کمک می‌کند. امروزه در سیستم‌های دموکراتیک^{۴۲} در نتیجه رای مستقیم این نخبگان در قالب انتخابات آزاد انتخاب می‌شوند (Gilens and others: 2014, 564). البته امروزه مؤلفه‌های اصلی شایسته سالاری رعایت نمی‌گردد آنچه را که امروزه نظریه نخبگان می‌نامیم صرفاً «خودکامگی» نامیده شده است. دموکراسی به «حکومت اوباش» تبدیل می‌شود و حکومت نخبگان (استبداد) به چیزی که او «الیگارشی» می‌خواند فاسد می‌شود (Polybius, 1979).

۵-۱- عدم شایسته سالاری از منظر قرآن و سنت

البته آموزش و تربیت افراد شایسته تنها یک بخش از فرآیند تمدن‌سازی^{۴۳} و اجتماع سالم را تشکیل می‌دهد؛ زیرا بخش دیگر که بسیار مهم‌تر و اساسی‌تر است، احراز شایستگی برای هر مسئولیتی و نصب شایستگان در جایگاه خاص خودشان است؛ زیرا حتی اگر شایستگان و افراد دارای صلاحیت با تعلیم و

-
- 37- Elite Integration
 - 38- Disability of non-Elites
 - 39- Common Positions
 - 40- Pluralism
 - 41- Social Benefits
 - 42- Democratic Systems
 - 43- The Process of Civilization

تربیت، پرورش یافته باشند، اما در جایگاه خودشان قرار نگیرند، بلکه افرادی دیگر در جایگاه ایشان قرار گیرند که شایستگی آن منصب و مسئولیت را ندارند، در عمل این جامعه نه تنها به پیشرفت نمی‌رسد،^{۴۴} بلکه یکی از علل و عوامل سقوط را فراهم می‌آورد؛ زیرا امیرمؤمنان علی (ع) می‌فرماید: چهار عامل باعث شکست دولت‌ها می‌شود: ضایع کردن اصول و مسائل راهبردی، سرگرم شدن به فروع و مسائل غیراولویت‌دار و بی‌اهمیت یا کم‌اهمیت، به کار گماردن آدم‌های پست و ناشایسته سالاری، کنار گذاردن انسان‌های فاضل و ترک شایسته‌سالاری^{۴۵} (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ۳۴۲).

از نظر آموزه‌های قرآن کریم، شایستگان و صالحان کسانی هستند که از ویژگی‌های خاصی برخوردار باشند؛ زیرا در یک نظام اسلامی بدون وجود این صلاحیت‌ها که صالحان از آن برخوردار هستند نمی‌توان امید داشت که نظام سیاسی موفق^{۴۶} و کارآمدی وجود داشته باشد. خداوند متعال در قرآن کریم به صراحت حکومت مصلح جهانی^{۴۷} و آخرالزمانی را متصف به حکومت صالحان می‌کند و می‌فرماید: و به تحقیق در زبور پس از ذکر یعنی تورات نوشتیم که زمین را بندگان صالح و شایسته ما به ارث می‌برند (انبیاء، آیه ۱۰۵). باید یادآور شد که مراد از ذکر در آیه همان کتاب تورات است؛ پس خداوند متعال اول در کتاب تورات و سپس در کتاب زبور و در نهایت در قرآن کریم به این نکته توجه می‌دهد که وراثت زمین و حکومت و حاکمیت آن متعلق به صالحان است که چنین شاخص‌هایی را دارند که در بخش بعدی بدان‌ها اشاره می‌شود (طبرسی، ۱۹۹۵، ۱۰۶) و (زمخشری، بی تا، ۱۳۸).

تخصص: از دیگر شاخص‌های صاحب منصبان شایسته در نظام اسلامی، داشتن تخصص در زمینه مسئولیت‌ها است، به طوری که اگر کسی صاحب تخصص نباشد، حق ندارد در جایگاه و منصب قرار گیرد. این همان علم مدیریت اقتصادی و مانند آن است که شخص می‌بایست دارای آن باشد (یوسف، آیه ۵۵). فقدان مقبولیت سیاسی: مقبولیت سیاسی در گرو کارآمدی نظام سیاسی است. وجود افراد ناصالح در مناصب به معنای ناکارآمدی آن نظام است و موجب می‌شود تا نظام اسلامی مقبولیت خود را به سبب ناکارآمدی و عدم تحقق فلسفه وجود نظام سیاسی از دست بدهد (حج، آیه ۴۱).

۴۴- نگاه کنید به مقاله تحلیلی به قلم مسعود خرسندی با موضوع؛ شایسته سالاری و شرایط آن از نظر قرآن دسترسی در:

<https://kayhan.ir/fa/news/176010>

۴۵- یَسْتَدِلُّ عَلَىٰ إِدْبَارِ الدُّوَلِ بِأَرْبَعٍ: تَضْيِيعِ الْأَصُولِ وَ التَّمَسُّكِ بِالْفُرُوعِ وَ تَقْدِيمِ الْأَرَادِلِ وَ تَأْخِيرِ الْأَفْضَالِ.

46- Successful Political System

47- World Peaceful Government

۵-۲- تجدیدنظر در برخی ریل گذاری‌های مفسده انگیز از منظر جرم‌شناسی اسلامی

یکی از مباحث اختلافی که از دیرباز مورد توجه قرار گرفته است در گزینش‌هایی که صورت می‌گیرد، حداقل در برهه معاصر بعد از انقلاب اسلامی این مسئله است که آیا باید اصل تعهد ملاک عمل باشد یا اصل تخصص فرد برای گزینش موردنظر باشد. با بررسی دیدگاه‌های مختلف که غالباً در دو طیف فکری قابل بحث و بررسی است؛ گروهی از منظر نگاه ایدئولوژیک و انقلابی به تعهد اعتقاد دارند معتقدند که تخصص نیز به دنبال آن می‌آید (دیدگاه مصلحت‌گرایی)^{۴۸}. برخی دیگر در نقطه مقابل تخصص را مورد بحث قرار می‌دهند؛ اغلب این افراد را بیشتر با دیدگاه‌های تکنوکرات نوعاً دین‌گریز می‌شناسند. این امر به مثابه رویکردی است که امتحان پس داده است (موسوی فرد، ۱۴۰۰، ۱).

تجربیات عقلی ما را بدین نکته سوق می‌دهد که آزموده را آزمودن خطاست.^{۴۹} در رویه‌های آزمایش پس داده کاربردی تعهد صرف یا تعهد مصلحت‌گرا نه تنها پاسخگو نیست، بلکه مفسده انگیز نیز می‌باشد. پس با در نظر گرفتن حداقل‌های موجود و تعریف مصادیق می‌توان گفت متخصص واقعی دلسوز می‌تواند تعهد را به دنبال داشته باشد در حالی که تعهد مصلحت‌گرایانه که بعداً تخصص شکلی را نیز به دنبال دارد در نهایت مفسده انگیز و بر اساس آموزه‌های ناب اسلامی نه تنها خدمت نیست بلکه به نوعی خیانت محسوب می‌شود هرچند که متعهد واقعی و نخبه‌ماهیتی کمال مطلوب نظام سیاسی^{۵۰} و حکومتی اسلامی است. امروزه یکی از ریشه‌های اصلی فساد و جرائم در تمامی ابعاد آن استراتژی‌هایی تعریف شده بوده است که در ابتدا یا صحیح ریل‌گذاری نشده است یا پیش‌بینی‌های الزم برای آسیب‌شناسی احتمالی آن نشده است. به عنوان شاهد مثال تعهد‌گرایی‌هایی که هیچ‌گونه ضابطه دقیق مبتنی بر شایسته‌سالاری پشت آن نبوده است.

اگر از باب آسیب‌شناسی در حوزه جرم‌شناسی اسلامی بخواهیم به قضیه ورود کنیم حاصل تحقیقات این پژوهش به شرح ذیل است: مغفول ماندن تخصص حرفه‌ای^{۵۱} زیر سایه تعهد مصلحت‌گرایانه از منظر دینی؛ خانه نشینی و منزوی کردن متخصصین واقعی به اسم عدم تعهد ظاهری و تکنوکرات؛^{۵۲} شکل

48- The View of Expediency

49- It is a Mistake to Test the Tried

50- The Desired Perfection of the Political System

51- Neglecting Professional Expertise

52- Technocrat

گیری تعهدگرایی مبتنی بر ظاهرسازی، مقدس مآبی، چاپلوسی؛^{۵۳} شکل‌گیری تخصص‌های صوری^{۵۴} و کاغذی بر پایه تعهد ظاهری بدون پشتوانه علمی واقعی رواج مدرک‌گرایی و تقلب‌های علمی جهت احراز مناصب؛ مدیریت اتوبوسی با تعهد ظاهری^{۵۵} به اسم مردم و به کام خود؛ نتیجتاً فساد فراگیر و جرائم در نتیجه استراتژی‌های آسیب‌شناسی نشده، شاهد گسترش روز به روز فساد در جامعه هستیم که بعد از دوران مدیریت و یا حین مدیریت جرائمی کشف می‌شود و بروز ظهور پیدا می‌کند که باعث بدبینی مردم به اصل دین می‌شود. این در حالی است که در دین مسئولیت به عنوان یک امانت است، امیرالمومنین (ع) در نهج البلاغه خطاب به اشعث بن قیس حاکم آذربایجان می‌نویسد: «حکومتی که در دست توست شکار و طعمه نیست که به چنگت افتاده باشد، بلکه امانتی است بر گردن تو و باید به فرمان آن کس که فرادست توست، حق آن امانت را با پاس داری و نگاهبان آن باشی. تو را نرسد که به استبداد و دلخواه خود در میان مردم رفتار کنی» (رضی، ۱۳۸۵، نامه سوم). در پایان بحث باید بگوئیم توجه به ودیعه الهی در گزینش افراد در مناصب، گزینش این افراد بر اساس ظاهر مبتنی بر مؤلفه‌های مفسده انگیز^{۵۶} که صحبت شد صورت می‌پذیرد، نه تنها مورد پذیرش دین نیست بلکه در تضاد با مبانی دینی است و نتایج عکس در جامعه خواهد داشت (موسوی فرد، ۱۴۰۰، ۱۸).

۶- عدم توجه به نظریات کارشناسی و فکری به دلیل جبهه‌گیری سیاسی

در دنیای امروز، فرآیند سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در سطوح مختلف به سازماندهی ویژه‌ای نیاز دارد. تحولات سریع جهانی و ابعاد روزافزون توسعه از عواملی هستند که ضرورت تدوین سریع سیاست‌ها و الگوهای تصمیم‌گیری را مشخص می‌کنند؛ امری که بدون بدون استفاده وسیع از ایده‌های نو و مستندسازی و جمع‌بندی تجارب و نظرات خبرگان و افراد خلاق، میسر نمی‌باشد. سرعت تغییرات محیطی و به وجود آمدن نیازهای مقطعی در عصر جدید، موجب شده که در اغلب موارد سازمان‌ها از اندوخته‌های فکری پیشینیان مصرف کنند و به دلیل بی‌توجهی به سرمایه‌گذاری بنیادی فکری، سرمایه گذشته ناخواسته در سطح وسیعی به مصرف رسیده و سازمان درگیر روزمرگی می‌گردد. برای نمونه می‌توان تصدیق نمود در سیستم‌سازی آموزشی، پژوهشی، بهداشتی، درمانی و... چیزی جز کپی‌برداری

53- Flattery

54- Formation of Formal Specialties

55- Bus Management with Apparent Commitment

56- Corrupting Components

نیست و در عرصه‌های اجرایی آن‌ها نیز آن موضع فکری و پشتوانه فلسفی دیده نمی‌شود. اتاق فکر راهبردی عقلانی^{۵۷} برای تقویت نهادهای فکرسازی و ایده پردازی است. به نظر می‌رسد استراتژی اتاق فکر در مواجهه با ذهنیت‌های مخرب سیاست‌زدگی، ترجمه‌زدگی و عوام‌زدگی در مراکز دانشگاهی و پژوهشگاهی، می‌تواند جامعه را به سمت نوآوری و تصمیم‌گیری خلاق، هدایت کند. البته اتاق‌های فکر (کانون اندیشه یا تفکر) با هدف ایجاد پلی میان قدرت و دانش تأسیس شدند و در واقع کانون‌های تفکر، ساختارهای مناسبی برای به کارگیری فکر، ایده، علم و دانش برای خدمت به قدرت و دیپلماسی و در نتیجه امنیت یک کشور هستند. پس از جنگ جهانی دوم و در پاسخ به افزایش فشارهای داخلی و بین‌المللی، موج دیگری از گسترش اتاق‌های فکر ایجاد شد که در این دوره؛ سیاستمداران، همانند کسانی که نوعی رویکرد بشردوستانه به مسائل داشتند، مزایای وجود مؤسسات تحقیقاتی مستقلی که توانایی پرداختن به تحقیقات استراتژیک بلندمدت را داشته و فاقد محدودیت‌های زمانی و مسئولیت روزمره مقامات حکومتی بودند را به رسمیت شناختند (آبلسون، ۱۳۸۴، ۴۹).

در واقع کانون‌های تفکر، نهادهای پشت پرده‌ای بودند که در کل فرآیند تصمیم‌سازی^{۵۸} و تصمیم‌گیری مدیران و رهبران (قبل از وقوع مسئله، در حین مواجهه، زمان خلق گزینه‌ها و راهکارها، زمان تصمیم‌گیری‌ها و بعد از آن در برخورد با پیامدها)، آنان را همراهی می‌نمودند (افتخاری، ۱۳۸۴، ۱۹). لزوم توجه به اتاق‌های فکر متنوع یکی از ضروریات ساختاری است که با تقویت رویکرد جمع‌اندیشی،^{۵۹} باعث خروج مدیران و سیاست‌گذاران از روزمرگی در تصمیم‌گیری، می‌شود؛ اما با وجود مزایای بسیار زیادی که برای اتاق فکر شمرده می‌شود؛ باید توجه داشت که اتاق فکر نهایتاً یک اتاق است و مانند هر اتاق دیگری خطراتی مانند زلزله، آن را تهدید می‌کنند. عدم استقلال در تصمیم‌گیری به دلیل ملاحظات سیاسی^{۶۰} و اعمال قدرت مدیران،^{۶۱} ورود به کارهای اجرایی و غفلت از نقش مسئله‌یابی و پیشنهاددهندگی تغییرات، درگیر شدن در ارزیابی کلیه اقدامات روزمره بدنه اجرایی و نهایتاً بی‌انگیزگی افراد متخصص به همکاری با اتاق فکر و ناقص‌اندیشی، از مخاطرات عمده‌ای هستند که عملکرد اتاق فکر را تهدید می‌کنند. اگر مدیران در گذشته صرفاً با تکیه بر دانش خود به اداره امور سازمان همت

57- Rational Strategic Thinking Room

58- Decision Making Process

59- Strengthen the Holistic Approach

60- Political Considerations

61- Exercise the Power of Managers

می‌گماشتند، اینک با بهره‌گیری از تفکر جمعی، ضمن شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط قوت و ضعف^{۶۲}، خطاپذیری عملکرد^{۶۳} خود را می‌توانند به حداقل ممکن کاهش دهند. آنچه به نام اتاق فکر یا کانون تفکر مدنظر است با وجود نو پا بودن آن در حوزه مصداق و عمل در کشور ما، سابقه دیرینه در سنت و اقوال گذشته دارد و سند آن نیز این حدیث نبوی می‌باشد که اشاره دارد.^{۶۴}

۷- عدم وجود مؤلفه‌های حکمرانی خوب مدیران سیاسی

مفهوم «حکمرانی خوب» به عنوان مدلی برای مقایسه اقتصادها یا بدنه‌های سیاسی ناکارآمد با اقتصادها و بدنه‌های سیاسی قابل دوام ظاهر می‌شود. این مفهوم بر مسئولیت دولت‌ها و نهادهای حاکم برای پاسخگویی به نیازهای توده‌ها در مقابل گروه‌های منتخب در جامعه متمرکز است. از آن جا که کشورهایی که اغلب به عنوان «موفق‌ترین» توصیف می‌شوند، کشورهای لیبرال دموکراتیک هستند که در اروپا و آمریکا متمرکز شده‌اند، استانداردهای حکمرانی خوب اغلب سایر نهادهای دولتی را با این دولت‌ها می‌سنجند. اغلب معنای «حکمرانی خوب» را بر مجموعه‌ای از الزامات متمرکز می‌کنند که با دستور کار سازمان منطبق است و «حکمرانی خوب» متضمن چیزهای مختلفی در زمینه‌های مختلف است (Poluha, 2002).

نقطه مقابل حکمرانی خوب، به عنوان یک مفهوم، حکمرانی بد است (Rose and others, 2018, 5). معنای حکمرانی خوب در رابطه با بخش‌های شرکتی بین بازیگران متفاوت است. قوانینی در تلاش برای تأثیرگذاری بر حکمرانی خوب در امور شرکت وضع شده است (Eaton and others, 2007, 66). حکمرانی خوب در چهارچوب کشورها یک اصطلاح گسترده است و از این نظر، یافتن یک تعریف منحصر به فرد دشوار است (Fukuyama, 2013). در برخی دیگر از نظریه پردازانها در خصوص حکمرانی خوب چنین آمده است: راه دیگر برای اندیشیدن به حکمرانی خوب از طریق نتایج است. از آن جایی که دولت‌ها اهدافی مانند تأمین کالاهای عمومی برای شهروندان خود را انجام می‌دهند، هیچ راه بهتری برای تفکر در مورد حکمرانی خوب^{۶۵} وجود ندارد جز از طریق موارد قابل تحویل که دقیقاً همان چیزی است که شهروندان خواسته‌اند، مانند امنیت، بهداشت، آموزش، آب، اجرای قراردادها، حفاظت از اموال،

62- Weakness

63- Performance Error

۶۴- رسول الله صلی الله علیه و آله: فِكْرَةٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ. ساعتی اندیشه کردن، بهتر از یک سال عبادت است (بحار الأنوار، ۲۰/۳۲۶/۷۱).

65- Good Ruling

حفاظت از محیط زیست و توانایی آن‌ها در رای دادن و دریافت دستمزد عادلان (Rotberg, 2014, 511). در کتاب «روتشتاین» با عنوان «کیفیت دولت: فساد، اعتماد اجتماعی و نابرابری در دیدگاه بین‌المللی» نویسنده حکمرانی خوب را با مفهوم بی‌طرفی مرتبط می‌داند که اساساً زمانی است که بوروکرات‌ها وظایف خود را به جای منافع شخصی‌شان بر اساس منافع عمومی انجام می‌دهند. تفاوت «لاوسون» با او در این است که این کاربرد بی‌طرفانه قانون عوامل مهمی مانند لیبرالیسم اقتصادی را نادیده می‌گیرد که به دلیل ارتباط آن با رشد اقتصادی اهمیت دارد^{۶۶} (Rothstein, 2011). این امر در ایران با چالش‌های بسیاری روبروست؛ چالش اصلی حکمرانی خوب در ایران، در برخورد آن با فرهنگ سیاسی حاکم می‌باشد به طوری که در مقابل هر شاخص حکمرانی خوب، مؤلفه‌هایی از فرهنگ سیاسی قرار دارد که مانع از تحقق آن شاخص‌ها می‌شوند و برای رفع این موانع، باید به مقوله فرهنگ سیاسی بیش از گذشته توجه شده و اقداماتی عملی در راستای اصلاح فرهنگ سیاسی با تمرکز بر نقش دولت صورت گیرد (حشمت زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ۱).

عمده‌ترین مشکل و مانع دستیابی به حکمرانی خوب در ایران از جانب نظام‌های سیاسی ایجاد شده است. نظام‌های سیاسی چه پیش و چه پس از انقلاب همواره، توزیع قدرت را تهدید قلمداد کرده و آزادی فعالیت احزاب و تشکل‌های مدنی را محدود کرده‌اند. عزیمت به سوی توسعه پایدار و رعایت حقوق شهروندمداری و قانون‌مداری، زمینه‌ساز بنیادین دستیابی به حکمرانی خوب در ایران می‌باشد (سیف‌الهی و دیگران، ۱۳۹۸، ۱۲۳). مفهوم مدرن حکمرانی خوب مشارکتی، اجماع‌گرا، پاسخگو، شفاف، مؤثر و کارآمد، عادلانه و فراگیر است و از حاکمیت قانون پیروی می‌کند، در کل به حقوق بشر احترام بگذارد (Deepali and others, 2009, 1109).

۸- لزوم جبران ضرر بر اساس قواعد فقهی

سیری در منابع فقهی نشان می‌دهد که «ضرر» شامل کلیه خسارت‌های وارد بر دیگران است، ولی «ضرار» تنها مربوط به مواردی است که شخص با استفاده از یک حق یا جواز شرعی به دیگری زیان وارد سازد که در اصطلاح امروزی از چنین مواردی به «سوءاستفاده از حق» تعبیر می‌شود. معنای حدیث «لاضرر» این

۶۶- جهت مطالعه تفاوت‌های مؤلفه‌های حکمرانی خوب از نظر این افراد به منبع ذیل رجوع گردد:

Lawson, Robert (2012). "Book Review of Bo Rothstein: The quality of government: corruption, social trust, and inequality in international perspective". Public Choice. 150 (3-4):

است که ضرر در اسلام مشروعیت ندارد، ولی عدم مشروعیت ضرر^{۶۷}، هم شامل مرحله قانونگذاری می‌شود و هم مرحله اجرای قانون و دیگر مراحل را نیز شامل می‌شود؛ یکی از مصادیق قاعده لاضرر و لاضرار؛ معنایی که حدیث در متن به آن اشاره می‌کند این است که انسان لازم نیست به خود ضرر بزند و آزار دیگران بر او جایز نیست. حدیث بیانگر حاکمیت اسلام در قوانین و احکام اخلاقی و تعامل بین مردم است که دفع ضرر در انواع و مظاهر آن است، ضرر حرام و رفع ضرر واجب است، ضرر ناشی از ضرر ممنوع است. به هر حال پیامبر صلی الله علیه و آله ضرر و زیان را به ناحق تکذیب کرده است.^{۶۸}

به نظر می‌رسد که مفاد قاعده لاضرر و حدیث معروف لاضرر و لاضرار آن است که ضرر در اسلام مشروعیت ندارد و این عدم مشروعیت مطلق بوده و مرحله تشریح و اجرای قواعد و قوانین را شامل می‌گردد. به عبارت دیگر پیامبر صلی الله علیه و آله ضرر را در مرحله تشریح منتفی می‌داند و در مرحله روابط بین افراد اجتماع نیز اگر کسی به دیگری ضرری وارد کرد، مورد امضای شارع نخواهد بود. به تعبیر یکی از حقوقدانان: اولاً کلمه «لا» در جمله لاضرر و لاضرار نافیه است نه ناهیه و ثانیاً اختصاص به ضرر شخصی ندارد بلکه نسبت به ضرر نوعی عام و شامل بر نفی ضرر عمومی و نوعی است و در احکام اولیه اسلام^{۶۹} به طور کلی این اصل یعنی عدم زیان عامه رعایت گردیده و همچنین نیز در روابط اجتماعی مردم هر گونه اقدام زیانکارانه^{۷۰} مورد امضای شرع مقدس نمی‌باشد، در هر حال فقهای اسلام در مراتب مختلف به قاعده لاضرر استناد کرده‌اند.

پس چیزی که می‌توان به عنوان نتیجه این بخش ذکر کرد این است که حکومت اسلامی نوعاً موظف است هر نوع ضرری که قابل جبران باشد را بر اساس این قاعده عام الشمول فقهی جبران نماید که در دکترین نیز تأکید شده است: از طرفی اکثر فقهای امامیه بدون آن که بحث مستقلی را به این مقوله اختصاص دهند و قاعده‌ای کلی در این باره بنا نهند به مناسبت در بحث‌های فقهی مختلفی متعرض مسئله خسارات قابل جبران شده و در هر مقام مباحثی را مطرح نموده‌اند؛ در مقابل، بسیاری از حقوقدانان ایرانی که علیرغم استفاده و توجه به مبانی فقهی و مباحث فقها، از روش نوینی در بحث‌های حقوقی استفاده می‌کنند، به شیوه حقوقدانان فرانسوی، به بحث کلی خسارات قابل جبران در حقوق مسئولیت مدنی

67- Lack of Legitimacy

۶۸- جهت دسترسی به اصل شرح تفسیر فوق نگاه کنید به:

<https://islamic-content.com/hadeeth/754>

69- The Basic Rules of Islam

70- Any Harmful Action

پرداخته و ذیل فصل ارکان مسئولیت به مبحث ضرر و بیان مسائل پیرامون آن اشتغال ورزیده‌اند (نگهداری و مشایخ گندس کلایی، ۱۳۹۹، ۴۲۹).

یکی از قواعد فقهی که در سرتاسر فقه بدان استناد می‌شود و در بسیاری از مسائل اقتصادی و اجتماعی، می‌تواند کارساز باشد، قاعده لاضرر است. این قاعده را باید اصلی کلی در حقوق اسلامی دانست؛ اصلی که بنیادی محکم برای پیشگیری از ضرر به دیگران و جبران آن ضرر است و بر این اساس مبنایی قوی برای تصویب قوانین موضوعه است (حسن زاده و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۲۷). بر اساس این رویکرد فقهی هرگونه ضرر و زیان ناشی از اهداف و تصمیمات سیاسی کلان که باعث ضرر و زیان مادی و معنوی در قربانیان آن شود از منظر دین مبین اسلام قابل رصد و پیگیری و احقاق حق از سوی قربانی و حکومت اسلامی خواهد بود.

۹- لزوم جبران بر اساس قواعد آموزه‌های عدالت ترمیمی

روندی که در آن همه ذینفعانی که تحت تأثیر یک بی‌عدالتی قرار گرفته‌اند فرصت دارند درباره چگونگی تأثیر آن‌ها بر بی‌عدالتی بحث کرده و تصمیم بگیرند که برای رفع آسیب‌ها چه باید کرد. عدالت ترمیمی این ایده را دارد که چون برخی اقدامات آسیب می‌زند، عدالت باید التیام یابد. از این رو می‌توان گفت که گفتگو با کسانی که صدمه دیده‌اند و کسانی که آسیب رسانده‌اند باید در این روند اساسی باشد. اگرچه ممکن است حقوقدانان در تسهیل روند عدالت ترمیمی نقش ثانوی داشته باشند، این حاکمیت‌ها هستند که باید مسئولیت بهبودی دردهای ناشی از اقدامات خود را به عهده بگیرند. یک جنبش اجتماعی رو به رشد برای نهادینه کردن رویکردهای مسالمت آمیز برای آسیب رساندن، حل مسئله و نقض حقوق قانونی و انسانی^{۷۱} است. عدالت ترمیمی به دنبال ایجاد مشارکت برای برقراری مجدد مسئولیت متقابل در قبال پاسخ‌های سازنده به تخلفات در جوامع ما است. رویکردهای ترمیمی^{۷۲} از طریق فرآیندهایی که ایمنی و عزت همه را حفظ می‌کند، به دنبال رویکرد متعادل به نیازهای قربانی، فرد خاطی و جامعه هستند.^{۷۳}

البته آنچه که در این جا باید تفکیکی برخورد کرد این مسئله است که دولت‌ها و حاکمیت‌ها در برخی از مواقع واقعاً مرتکب جرائم مختلف در حق مردم عادی به عنوان قربانیان حقیقی خود می‌شوند که

71- Violation of Legal and Human Rights

72- Restorative Approaches

۷۳- نگاه کنید به نظریات کارولین بویز-واتسون از دانشگاه سافولک عدالت ترمیمی نظریات وی قابل دسترسی در: <https://www.suffolk.edu/academics/faculty/b/o/carolyn-boyes-watson#>

اگر هر شخص حقیقی یا حقوقی دیگر در نوع خود مرتکب شود قطعاً و یقیناً از سوی دستگاه عدالت کیفری مورد بازخواست قرار خواهد گرفت، اینجاست که به عنوان بزه‌دیده واقعی می‌توان با قربانیان بر اساس عدالت ترمیمی و روش‌های جبرانی آن برخورد نمود، ولی برخی از مواقع این اقدامات مجرمانه نیست، اگر هم باشد این جا بالمباشره نیست، این جا هم همانطوری که در بخش فقهی مورد بحث و بررسی قرار گرفت حکومت اسلامی موظف است پاسخگو باشد، پس می‌توان ادعا داشت عدالت ترمیمی در این جا برای بزه‌دیدگان اجتماعی و سیاسی کاربرد دارد، البته قربانی در هر سطحی باشد ادبیات توجیه گر آن تفاوت نمی‌کند، حتی می‌شود عدالت ترمیمی را به عنوان بایی از ابواب مسئولیت مدنی قلمداد نمود که در برخی نظریات نیز به صورت ضمنی بدان اشاره شده است: اگر هدف اصلی قواعد مسئولیت مدنی جبران خسارت‌های مادی و معنوی زیان دیده و ترمیم زیان وارده باشد، دولت و کارمندان دولت نیز از این قاعده مستثنی نخواهد ماند. ممکن است اعطای حق مصونیت و عدم مسئولیت به دولت موجب ایجاد برخی خسارات مادی یا معنوی به بعضی اشخاص حقیقی یا حقوقی شود. آیا در صورت امکان، جبران خسارت وارد به این افراد یا کسب رضایت از آنان، واجب است؟ یا این که آن‌چه بر آن‌ها وارد شده به هدر رفته و لازم نیست جبران شود؟ (رستمی و بهادری جهرمی، ۱۳۹۱، ۶۹).^{۷۴}

نتیجه

بزه‌دیده‌شناسی ثانویه در اثر تحول و توسعه بزه‌دیده‌شناسی اولیه به وجود آمده است که دغدغه آن، بهتر ساختن سرنوشت بزه‌دیده با ارائه کمک، حمایت‌های مادی، معنوی و جبران خسارت‌های وی می‌باشد. در متون فقهی نیز به زیان دیده از جرم، به طور کلی، مجنی‌علیه اطلاق می‌شود. بعدها با توسعه مفهوم بزه‌دیده؛ بزه‌دیده‌شناسی را به کیفری که فقط بزه‌دیدگان جرایم کیفری را مدنظر قرار دارد و بزه‌دیده‌شناسی عمومی که به تمامی بزه‌دیدگان (آسیب دیدگان) مانند بزه‌دیدگان حوادث، بزه‌دیدگان جامعه، بزه‌دیدگان دولت و نهادهای وابسته می‌پردازد تقسیم کرده است. این جا به بزه‌دیدگان سیاسی-اجتماعی ناشی از تصمیمات حکمرانان سیاسی می‌رسیم.

اگر بخواهیم ویژگی‌های تصمیمات آنی و غیر کارشناسی، شعاری، احساسی، سیاسی را در قالب نظریه آشوب مورد شرح و تفسیر قرار دهیم باید گفت: پیچیدگی، عدم قطعیت، نایقینی، بی‌نظمی و تلاطم از

۷۴- نظر به این که ایشان در زمان تقریر این مقاله سخنگوی دولت و همچنین دبیر هیئت دولت سیزدهم است انشاءالله به مراتب موصوفاً صرفاً گوشه چشمی باشد.

ویژگی‌های پدیده‌هایی است که امروزه محل توجه و عنایت بسیار قرار گرفته است. نظریه آشوب یا بی‌نظمی یا به عبارتی، نظریه نظم غایی، ما را در بررسی و مطالعه سامانه‌های پیچیده یاری می‌دهد. این همان مفهوم بزه‌دیده سیاسی-اجتماعی است که در نتیجه تصمیمات و اقدامات دولتمردان با تأکید بر مؤلفه‌های حکمرانی بد به نوعی مورد تعرض قرار گرفته‌اند. البته تعرضی که در اینجا است می‌تواند از نوع مجرمانه باشد یا غیرمجرمانه، بالمباشره باشد یا غیرمستقیم.

البته نکته جالب این است که در مقوله بزه‌دیده سیاسی-اجتماعی ناشی از عملکرد دولت متهم و مجرمی که در مظان اتهام است دولت و حاکمیت است که باید توجه بیشتری به بزه‌دیده گانش داشته باشد. عوامل متعددی در این امر مؤثر است من جمله «وجود تعارض منافع فلسفه به وجود آمدن قربانیان حقیقی، تصمیمات آنی و غیرسیستماتیک گاه‌ها سیاسی، عدم شایسته سالاری واقعی در برخی مدیران سیاسی، لزوم تجدیدنظر در برخی ریل‌گذاری‌های مفسده‌انگیز، عدم توجه به نظریات کارشناسی و فکری به دلیل جبهه‌گیری سیاسی، عدم وجود مؤلفه‌های حکمرانی خوب مدیران سیاسی و...» که برای پاسخ بدین سوال که علی‌الاصول بزه‌دیده گاه سیاسی-اجتماعی ناشی از تصمیمات رهبران سیاسی از منظر فقهی و آموزه‌های عدالت ترمیمی قابل رصد و جبران خسارت هستند یا خیر؟ پاسخ این است که با توجه به رویکردهای جبرانی عدالت ترمیمی در حوزه توسعه بزه‌دیده‌شناسی عمومی، به نظر می‌رسد بر اساس قاعده لاضرر هرگونه ضرر و زیان ناشی از اهداف و تصمیمات سیاسی کلان که باعث ضرر و زیان مادی و معنوی در قربانیان آن شود از منظر دین مبین اسلام قابل رصد، پیگیری و احقاق حق خواهد بود. **ملاحظات اخلاقی:** موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- قرآن کریم

فارسی

- آبلسون، دونالد، ۱۳۸۴، نقش اتاق‌های فکر در سیاست خارجی آمریکا، ترجمه نادر پور آخوندی، فصلنامه

راهبرد دفاعی، شماره ۳ (۸).

- افتخاری، اصغر، ۱۳۸۴، پژوهش و تصمیم‌گیری؛ بایسته‌های تحقیقاتی در فرآیند تصمیم‌سازی، **فصلنامه راهبرد دفاعی**، شماره ۳ (۸).

- حشمت زاده، محمدباقر؛ حاجی یوسفی، امیرمحمد؛ طالبی، محمدعلی، ۱۳۹۶، بررسی موانع تحقق حکمرانی خوب در فرهنگ سیاسی ایران. **جستارهای سیاسی معاصر**، شماره ۸ (۲۳).

- حسن زاده، حسن؛ ادیبی مهر، محمد؛ داداش نژاد دلشاد، داوود؛ باقی زاده، محمدجواد، ۱۳۹۸، نقش قاعده فقهی لاضرر در مدیریت بحران‌های محیط زیستی، **آموزش محیط زیست و توسعه پایدار**، شماره ۷.

- دوله، فاطمه؛ سیف‌اللهی، سیف‌الله؛ زنجانی، حبیب‌الله، ۱۳۹۸، مطالعه زمینه‌ها و موانع شکل‌گیری حکمرانی خوب در ایران معاصر،

- رضایی، مهدی و خسروی، نیما، ۱۳۹۷، نسبت سنجی اصل الزام به بیان دلایل تصمیمات و حاکمیت قانون، **پژوهش حقوق عمومی**، شماره ۲۰ (۶۱).

- رستمی، ولی و بهادری جهرمی، علی، ۱۳۹۱، مسؤلیت مدنی دولت، **پژوهش‌نامه حقوق اسلامی**، شماره ۱۰ (۲۹).

- موسوی فرد، سیدمحمدرضا، ۱۴۰۰، نگاهی نقادانه به ضرورت وجوبی تعهد یا تخصص از منظر جرم‌شناسی اسلامی و جامعه‌شناسی جنایی، **نخبگان علوم و مهندسی**، شماره ۶ (۱).

- نگهداری، فاطمه و مشایخ‌گندس کلایی، نصیر، ۱۳۹۹، بررسی اصل جبران خسارت از منظر قرآن، فقه امامیه و حقوق ایران، **فصلنامه مطالعات قرآنی**، شماره ۱۱ (۴۳).

- هادی زاده مقدم، اکرم و طهرانی، مریم، ۱۳۸۷، بررسی رابطه بین سبک‌های عمومی تصمیم‌گیری مدیران در سازمان‌های دولتی، **مدیریت دولتی**، شماره ۱.

عربی

- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۴۱۰ق، **غررالحکم و دررالکلم؛ مصحح: سیدمهدی رجائی، قم، دارالکتاب‌ة اسلامی. (منبع الکترونیکی)**

- رضی، سیدمحمد، ۱۳۸۵، **نهج البلاغه؛ تصحیح محمد دشتی، چاپ دوم، قم، گلستان ادب.**

- زمخشری، محمود بن عمر، بی‌تا، **الکشاف**، مجلد الثالث، دارالکتاب العربی. (منبع الکترونیکی)

- طبرسی فضل بن، حسن، ۱۹۹۵م، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، بیروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات. (منبع الکترونیکی)

لاتین

- Bishop, Robert, 2017, Chaos", in Zalta, Edward N. (ed.) , The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Metaphysics Research Lab, Stanford University.
- Bishop, Robert, 2017, Chaos, in Zalta, Edward N. (ed.) , The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
- Burger, J. M. 1981, Motivational biases in the attribution of responsibility for an accident: A meta-analysis of the defensive-attribution hypothesis, Psychological Bulletin. 90 (3):.
- Deepali Singh, Nafees A. Ansari and Shaifali Singh, 2009, GOOD GOVERNANCE & IMPLEMENTATION IN ERA OF GLOBALIZATION” The Indian Journal of Political Science, Vol. 70, No. 4.
- Deric, Shannon, 2011, Political sociology: oppression, resistance, and the state. Pine Forge Press.
- Donovan, G. H. ; Prestemon, J. P, 2010, The Effect of Trees on Crime in Portland, Oregon, Environment and Behavior.
- Eaton, Tim V. , and Michael D. Akers, 2007, Whistleblowing and Good Governance, CPA, Business Source Complete, EBSCOhost.
- Fukuyama, Francis, 2013, What Is Governance?, Center for Global Development, Working paper 314.
- Gilens, M. , & Page, B, 2014, Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. Perspectives on Politics, 12 (3).
- Ivancevic, Vladimir G. ; Tijana T. Ivancevic, 2008, Complex nonlinearity: chaos, phase transitions, topology change, and path integrals. Springer.
- Karmen, Andrew, 2003, Crime Victims: An Introduction to Victimology, Wadsworth Publishing.
- Komesaroff, Paul A. ; Kerridge, Ian; Lipworth, Wendy, 2019, Komesaroff PA, Kerridge I, Lipworth W, Conflicts of interest: new thinking, new processes, Internal Medicine Journal.
- Lorenz, Edward N, 1963, Deterministic non-periodic flow, Journal of the Atmospheric Sciences. 20 (2): 130-141. Bibcode: 1963JAAtS... 20.. 130L.
- Lerner, M. J. ; Miller, D. T, 1977, Just-world research and the attribution process: Looking back and ahead, Psychological Bulletin. 85 (5).
- Lo and Field, 2009, The definition originally appeared in Thompson (1993).
- Lawson, Robert, 2012, Book Review of Bo Rothstein: The quality of government: corruption, social trust, and inequality in international perspective, Public Choice. 150 (3-4).
- Messenger, Stephen, 2010, Big Trees May Make Communities Safer, Says Study, Archived from the original on July 25, 2012.
- Piotrowski, Chris, Covid-19 Pandemic and Chaos Theory: Applications based on a Bibliometric Analysis, researchgate. net.
- Polybius. (~150 B. C, 1979, The Rise of the Roman Empire: Book 6. Translated by Ian

- Scott-Kilvert, Penguin Books; London, England.
- Poluha, Eva; Rosendahl, Mona, 2002, Contesting 'good' governance: crosscultural perspectives on representation, accountability and public space. Routledge.
 - Richard Rose; Caryn Peiffer, 2018, Bad Governance and Corruption. Springer.
 - Rotberg, Robert, 2014, Good Governance Means Performance and Results, Governance. 27 (3).
 - Rothstein, Bo, 2011, The quality of government: corruption, social trust, and inequality in international perspective. IL: The University of Chicago Press.
 - Troya, Austin; Groveb, J. Morgan; O'Neil-Dunne, Jarlath, 2012, The relationship between tree canopy and crime rates across an urban-rural gradient in the greater Baltimore region, Landscape and Urban Planning. 106 (3).
 - Weinberger, David, 2019, Everyday Chaos - Technology, Complexity, and How We're Thriving in a New World of Possibility. Harvard Business Review Press.